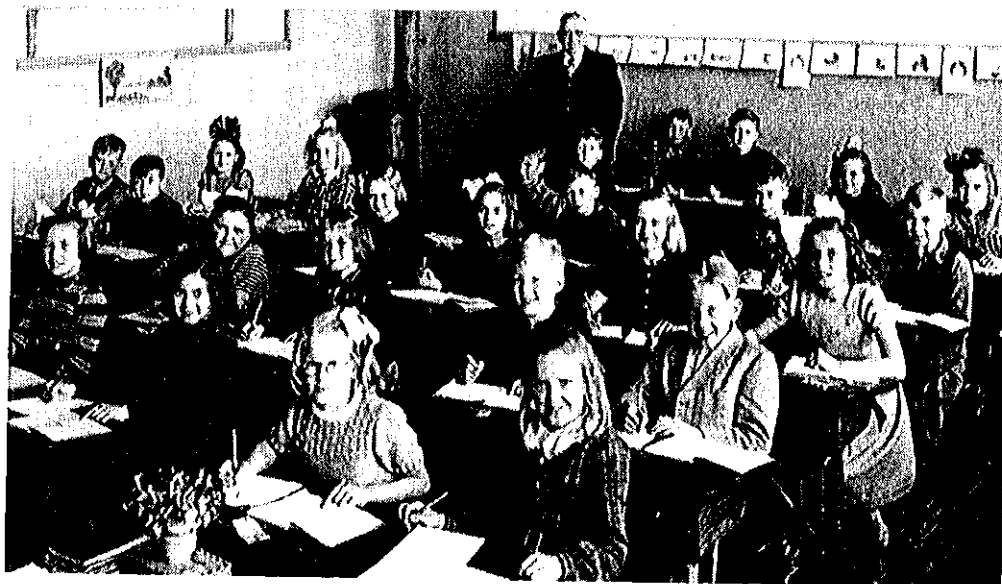

1° rij van voor naar achter

Rechts beginnen:

Dir v/d Meijden

Nel kaldenberg

Cor de Joode

Hajo Kruijff

Dini Koek

Bets Mus

Peer van Arendonk

Wim Spronk

Neeltje van Arkel

Janny van der Meijden

2° rij

Maaïke de Jongh

Willie de Jongh

Tonnie van Herwijnen

Joke van Horssen

Alie Heijnen

Heiltie van Hees

Piet Kornet

Kees de Kock

Sim van de Pol

Gerard van Steenis

Willem van der Meijden

3° rij

Rien Kozijn

Henk van Herwijnen

Geert van Arendonk

Hennie van Wijk

Meester Duste

Voorwoord.

Na een vorstelijk begin van 2002, pakken we dit jaar heel royaal uit. Zoals tijdens onze lezing op 30 januari al naar voren werd gebracht, bestaat er een band tussen het koningshuis en Herwijnen. Op 2 februari 1780 werd in Herwijnen Johannes van den Bosch geboren, die in 1834 door Koning Willem I benoemd werd tot minister van koloniën. Frappant is – en nu citeer ik een stukje, dat ook in het regionale weekblad "Het Kontakt" heeft gestaan – dat het huwelijk van Willem-Alexander en Maxima op 02-02-02, precies 222 jaar na de geboortedag van Van den Bosch in Herwijnen is.

Er zijn echter meer Herwijnse personen, die een bijzondere herinnering aan ons koningshuis hebben en wel aan het huwelijk van Juliana en Bernhard op 7 januari 1937. Vorig jaar kreeg ik van een van onze oudste en meest trouwe leden Jan van Zee de op de achterzijde van dit voorwoord afgedrukte brief.

Zoals u van onze zomeravondbijeenkomsten weet houdt Jan van Zee van een geintje en van een beetje ondeugd is hij nog steeds niet vrij. In zijn jonge jaren was dat niet anders.

Na een ruzie pakte Jan iemand wat hardhandig aan.

*Dit handgemeen kwam hem duur te staan,
want men mag niet zomaar iemand slaan.*

Een ander wezenlijk onderdeel van onze constitutionele parlementaire monarchie zijn de verkiezingen, de gemeenteraadsverkiezingen hebben we als u dit leest achter de rug, maar de Tweede Kamer verkiezingen staan voor de deur. Over stemrecht, stemplicht, vrouwenkiesrecht en onze staatsinrichting zou ik nog wel een paar pagina's kunnen vullen, maar dat bewaar ik tot een volgende keer. Wel hoop ik dat u van uw recht gebruik maakt.

Groeten van Dittie van Zee – van Arendonk

Tot zover deze aflevering van "een kiek van toen".

Jaap de Kock

DORDRECHT, 6 Januari 1936

den Heer
Mevr./Mej.

J. v. Lee

AAN

Hervorming 2

De Ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij de kantongerechten ter standplaats Dordrecht, brengt te Uwer kennis, dat het Hare Majesteit de Koningin heeft behaagd, ter gelegenheid van het huwelijk van Hare Koninklijke Hoogheid Prinses Juliana met Zijne Doorluchtige Hoogheid Prins Bernhard van Lippe-Biesterfeld, k w i j t t e s c h e l d e n d e s t r a f, U o p g e l e g d b i j v o n n i s v a n d e n H e e r K a n t o n r e c h t e r t e D o r d r e c h t, G o r i n c h e m, O u d - B e i j e r l a n d d. d. 3 NOV. 1936 Rol no. 1309

De Ambtenaar voornoemd,

[Handwritten signature]

Inhoud.

	<u>Bladzijde</u>
Voorwoord	1
Inhoud / Giften / Stukje van de penningmeester	3
Informatie bestuur	4
Zwarte koffie	5
Molens	7
Geschiedenis van de Waterlinie	14
Brieven uit 1927 en 1928	18
De April/Mei-staking van 1943	25
Verslag van het uitstapje naar "Het Loo"	27
Jaarverslag secretaris	30
Kiek van Toen	31

Giften.

- De heer Timmerman: twee oude lijmtangen.
- Anoniem: schoorsteenkleed + geldtassen.
- Dirk van Arkel: kopleën van twee topografische kaarten.
- Lenk van Leersum: topografische kaart.
- School met de Bijbel: oude schoolboekjes.

Stukje van de penningmeester.

CONTRIBUTIEBETALING

Ingesloten treft u een acceptgiro aan ter betaling van de contributie over het jaar 2002. U wordt vriendelijk verzocht voor de betaling hiervan gebruik te maken, dat bevordert een goede en gemakkelijkere manier van administratieve verwerking. Er zijn leden die de contributie reeds hebben betaald en waarbij toch een acceptgiro is bijgesloten, dan vraag ik u mij even te bellen, tel. 0418 - 581723.

De penningmeester,
Joop Kwakernaak.

Informatie bestuur.

Het bestuur is als volgt samengesteld:

Voorzitter:

de heer M. van Maaren
Achterweg 76, 4171 BD Herwijnen, tel. 0418 – 581594
e.mail adres: fam.van.maaren@hetnet.nl

Secretaris:

mevrouw M. Pelle-van Ooijen
Meidoornlaan 23, 4171 AN Herwijnen, tel. 0418 – 582527
e.mail adres: Apelle@hetnet.nl

Penningmeester:

de heer J.P. Kwakernaak
Kr. Akkers 21, 4171 BM Herwijnen, tel. 0418 – 581723
e.mail adres: jpkwakernaak@hetnet.nl

Bestuurslid:

mevrouw D. van Zee-van Arendonk
Gr. Reinaldweg 3, 4171 LC Herwijnen, tel. 0418 – 582246
e.mail adres: zeedonk@hetnet.nl

Bestuurslid:

de heer J. de Kock
Meikampgraaf 8, 4174 LB Hellouw, tel. 0418 – 581391

Bestuurslid:

mevrouw C. Vos-Bok
Zandsteeg 12, 4171 BH Herwijnen, tel. 0418 – 582603
Carin.enhermanvos@wolmail.nl

Bestuurslid:

de heer G. Bok
Achterweg 38, 4171 BC Herwijnen, tel. 0418 - 582037

Redactie verenigingsblad:

de heer M. van Maaren en
de heer J.P. Kwakernaak

Typewerk verenigingsblad:

mevrouw M. Pelle-van Ooijen

Verspreiding verenigingsblad:

mevrouw C. Vos-Bok

De contributie bedraagt € 10,- per jaar inclusief verenigingsblad
(voor buitenleden € 12,50).

Bankrelatie: Rabobank Waalstroom te Waardenburg, rekeningnummer
36.67.12.314 ten name van historische vereniging "Den Ouden Dijk".

Zwarte koffie.

Vanaf 1939 werkte ik bij Gebr. Van Zee aan de Achterweg 60 te Herwijnen. Die hadden een gemengd bedrijf met bouwland, boomgaarden en vee. Meestal was ik in de kersen- en fruitoogst werkzaam, maar af en toe moest ik mee gaan melken. Nu hadden de Gebr. Van Zee voor die tijd al vrij veel melkkoeien. Het melken was toen nog handwerk. Meestal liepen de melkkoeien op de uiterwaarden nabij het Brakelse veer, dit was erg gemakkelijk want de melk hoefde dan niet mee naar de boerderij genomen te worden die werd daar door Sjaan de melkrijder opgeladen. In augustus gebeurde het wel eens dat de koeien enige weken naar de naweide in de polder gebracht werden, maar dan moest de melk wel mee naar de boerderij genomen worden. Zo ook een keer in de oorlog. Koen van Boggelen had een oliekar staan die hij op dat moment niet in gebruik had. Dit was een tweewielige kar met bladveren en een collinge pratentas. Deze kar werd van Koen geleend. Op een middag moest ik met Willem van Zee mee gaan melken. De koeien liepen toen aan de benedenste Broekgraaf in de Twee Morgen nabij de Louwe kooi. De luxe ruiter werd voor de kar gespannen. Nu was dat inspannen wel een beetje een gepuzzel, want het was een zeer slecht tuig dat met wat touw aan elkaar was geknoopt. Het goede tuig werd zo veel mogelijk verstopt want de Duitsers vorderden nog al eens paarden en dan pakten ze het tuig ook. Er moesten toen 16 koeien gemolken worden. Toen wij klaar waren met melken werd de ruiter weer voor de kar gespannen. De 4 volle melkbussen samen met de melkimmers en teems op de kar gezet en aan de terugreis begonnen. Het was mooi weer en het paard draafde met een lekker gangetje richting de boerderij. Halfweg de Nieuwe Steeg ongeveer waar nu Brouwer een zaak heeft voor boerderijbenodigdheden woonde de Gebr. Huigen (de looiers) in een sober huisje. En daar op de weg ging het mis. Het touw dat gebruikt werd als singel om het achterover kiepen van de kar te voorkomen was schijnbaar niet goed vastgeknoopt, want ineens kiepte de kar achterover. Willem en ik rolden samen met de bussen met melk over de weg. Wij beiden brachten het er met wat schaafwondjes en blauwe plekken goed af. Het paard schrok en ging er gelijk met de kar vandoor maar ongeveer 20 meter verder bleef de kar midden op de weg staan. Het tuig was doormidden getrokken. Het paard holde de Nieuwe Steeg af en de Achterweg in. Nu was Teunis Welbie de voerman van Mr. Vervoorn toevallig bij de oude Christelijke School met een paard van de advocaat. Hij had juist de kerkbrik in de boerderij nabij de gebracht die pakte het hollende paard bij het halster en stond ons op te wachten.

Wij hebben het tuig van Teunis geleend en toen de kar, welke niet stuk was, en de lege melkbussen opgehaald en toen op weg naar de boerderij. Onderweg werd nog even gestopt bij Bart Vervoorn. Daar werd het kapotte tuig afgegeven. Daar woonde Piet van Grieken een zwager van Bart bij in en deze repareerde paardentuigen voor de boeren. Toen wij op de boerderij waren werd het paard uitgespannen en in de stal gezet want de andere morgen moest hij weer voor de kar. Al met al was het toen half acht geworden. Betje, de zuster van Willem, kwam naar buiten om te zeggen dat ik eerst maar een bakje koffie moest drinken voor ik naar huis ging. Dus wij naar de keuken. Betje zette een ketel water op het fornuis en toen ging ze met een pannetje naar buiten want de bussen met melk werden altijd onder het schild neergezet.

Even later kwam ze met het lege pannetje terug en vroeg aan Willem waar hij de melk gelaten had. Het antwoord van Willem was: de melk ligt bij de looiers op De Steeg. Toen werd het hele voorval verteld maar het was die avond wel zwarte koffie drinken mar als troost kregen wij een extra schijf peperkoek!

Gerrit de Kock
Hellouw

Molens

Algemene inleiding.

Korenmolens waren er het eerst. Zo'n 900 jaar geleden waarschijnlijk in Vlaardingen ontwikkeld verschenen ze rond 1200 in Nederland. Ze stonden in de steden op de stadsmuren, in de dorpen op dijken als die er waren en anders wat verder van de bebouwing af om een goede windvang te hebben.

De molenaars waren belangrijke mensen. Ze hoorden bij de notabelen als de schoolmeester, de dominee of de pastoor en de burgemeester. In de steden waren het de fabrieksdirecteur van die tijd. In de dorpen waren ze de molenaar op de banmolen. De klanten waren verplicht hun koren daar te laten malen. De molenaar moest de kasteelheer betalen voor het gebruik van de wind. (De korenmolen van Herwijnen was zo'n banmolen. Molenaar De Wit betaalde aan de heer Van de Engelenburg).

In de Franse tijd verdween deze molendwang en werden de dorpsmolenaars kleine zelfstandigen.

Er kwam veel volk op de molen en daardoor was het een plek waar nieuws werd uitgewisseld. De molenaar kende vrijwel iedereen. Hij was gezien.

Zo'n 600 jaar geleden ging men de wind gebruiken om water weg te malen: Alkmaar 1407/08. Deze molens waren eigendom van het polderbestuur. Ze stonden vaak eenzaam in het veld. Vaak hoefden ze alleen in het natte seizoen te malen. De molenaar werd alleen voor die periode ingehuurd. Grotere molens werden wel permanent bewoond; voornamelijk de achtkantige molens. Daar was dus het hele jaar door een molenaar met z'n gezin (overigens werd hun contract elk jaar opnieuw gezien). De wipmolens waren meestal niet bewoond. De beschikbare ruimte daarvoor is veel kleiner dan in een achtkantige molen. Pas in de 18^e eeuw worden bij deze molens bakhuisjes, ook wel zomerhuisjes genoemd, gebouwd en wordt de molen voor bewoning geschikt gemaakt. 's Zomers werd in het bakhuisje gewoond, de bedsteden waren altijd in de molen.

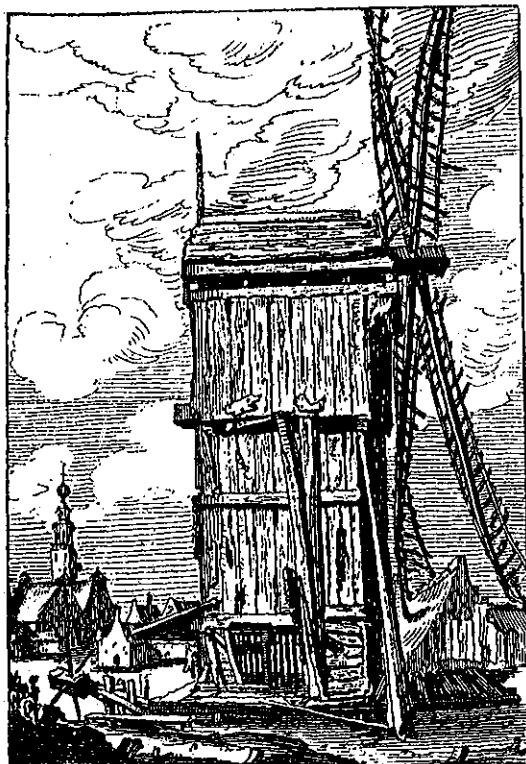
In Hellouw gebeurde dat pas in 1898. Die molens werden indertijd als luxe molens beschouwd met hun grote ramen.

Do molenaars van de poldermolens waren heel andere mensen dan hun collega's op de korenmolens. Hun verstand van het weer en de kunde om met de molen om te gaan hadden ze gemeen, voor de rest was er een gupende kloof. Het waren veelal analfabeten die ook niet konden rekenen, zoer op zichzelf aangewezen zo ver van de bewoonde wereld. Ze trouwden niet vaak een meisje uit het dorp, maar de dochter van een andere poldermolenaar, net zo'n veldkat als hij. En die woonde nooit in de buurt!

In de zomerdag hoefde een molenaarszoon z'n vader niet te helpen met malen en was er tijd om op zoek te gaan. Ze liepen echt heel ver. Ze werden soms als "loopse honden" omschreven. Er bestaan familiebanden tussen de vroegere beroepsmolenaars in de Alblasserwaard en het Land van Altena, om maar een voorbeeld te geven.

Hadden ze eenmaal een gezin en een baan als molenaar, dan verhuurden ze zich in de zomerdag als knecht bij het hooien, ze waren mollenvanger, hielpen mee bij het uitbaggeren van sloten en knapten de polderwegen mee op. Tijdens het maalseizoen was visvangst een belangrijke, zo niet de belangrijkste inkomstenbron. Er waren echter polderbesturen die de molenaars dat verboden!

De vrouw verzorgde de moestuin en de beesten (een koe, het varken, geiten en kippen). Ze waren zelfverzorgend, maar toch zag je de molenaar soms met z'n houten kruiwagen naar het dorp gaan om kolen voor de kachel, petroleum voor de lamp en andere zaken die je niet zelf kunt laten groeien en zelf kunt maken, te kopen. Daarbij hoorde bij sommige molenaars ook jenever. Hun molens stonden bekend als illegale kroeg.

OUDE HOUTZAAGMOLEN MET VASTE KAP
OP EEN VLOT GEBOUWD.

"Ick was de eerste, die het hout
aan stukken zaagde. Dat menig
wonder was, en wonder wel
belaagde. Waardoor gekomen
is ten nutte voor den dag. Hoe
dat men 't hout op 't best en
spoedigst zagen mag."

In de 17^e eeuw kwamen de industriemolens tot bloei. Onze gouden eeuw hebben we er aan te danken. Dankzij de zaagmolens konden we schepen bouwen om er mee de wereld over te varen. Er werd goud mee verdiend. De specerijen die uit "De Oost" kwamen werden met molens vermalen. De rijk geworden kooplieden gingen beleggen in land. Ze lieten met molens grote plassen droogmalen, zoals "De Schermer", werden daardoor nog rijker en gingen in landhuizen wonen langs de Vecht.

Rond 1800 stonden er ongeveer 9.000 molens in Nederland.

Poldermolens bij ons in de buurt.

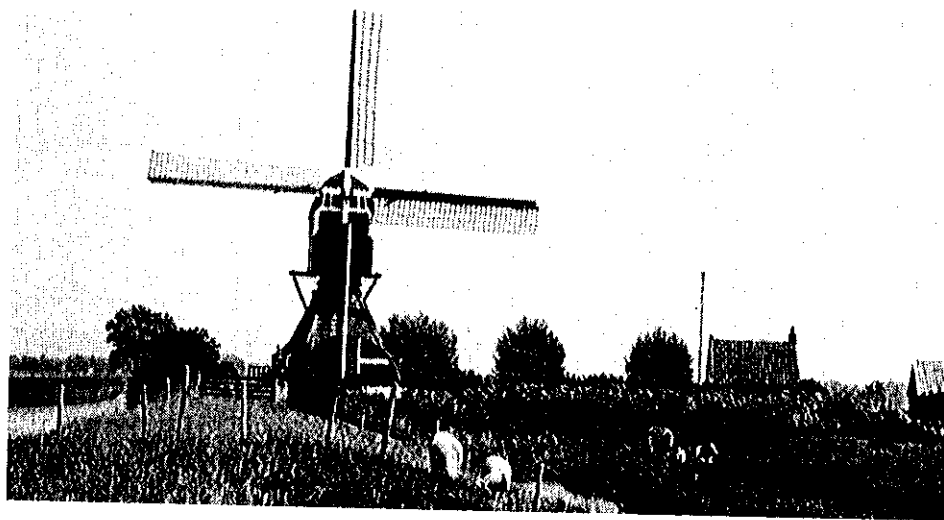
De eerste droogmaking door Rijkswaterstaat was in 1835 de Zuidplaspolder bij Moordrecht, Gouda en Waddinxveen. Ze gebruikten 34 grote achtkantige molens en twee stoomgemalen van elk 30 pk. Vanaf 1878 verdwenen de molens door afbraak en namen twee grote stoomgemalen hun taak over.

De polder Herwijnen had van oudsher 5 poldermolens; 3 ondermolens langs de Zeiving en 2 bovenmolens bij de plaats waar later fort Vuren zou worden gebouwd.

Het waren wipmolens met het uiterlijk van de wipmolen die nu nog bij Leerdam te vinden is. In 1878 brandde de Hooglandse molen, de ondermolen die het dichtst bij Herwijnen stond, af. Toevallig had Rijkswaterstaat dus net jonge molens in de verkoop. Zo werd op 7 april 1878 te Moordrecht molen nr. 6 gekocht voor slechts f 1.400,-. De nu achtkantige Hooglandse molen van Herwijnen bleef in dienst totdat men in 1930 een dieselmemaal bouwde aan de Waaldijk. Pas in 1937 werd de molen voor het grootste deel gesloopt. Alleen een halve stomp herinnert aan deze grote molen met wieken van 27,70 meter lengte. Het verhaal gaat dat molenaar Sterk weigerde de opgerolde zeilen van de molen te halen nadat'ie in 1931 werd stilgezet, uit protest. Op een overigens niet zo duidelijke foto is dan ook een aan flarden gewaaid molenzeil te herkennen. Zoals we gezien hebben geschiedde de afwatering in Herwijnen met 3 ondermolens en 2 bovenmolens. Bij dit systeem malen de ondermolens het water 1½ meter omhoog naar de bovenmolens, die dan weer 1½ meter omhoog malen. Herwijnen maalde uit op de Waal. Een tekening van de 2 bovenmolens is te vinden op de omslag van het boek van Aart Bijl "Het Gelderse Water". Duidelijk is te zien dat de molens met planken betimmerd waren en niet rietgedekt. Dit gebeurde met wipmolens in onze streek vaak met opzet. Tijdens de vele overstromingen spoelde riet namelijk weg, of verrotte. Nu heeft alleen de Leerdamse wipmolen nog beplanking op het onderste deel (de ondertoren). De andere molens die dat hadden zijn afgebroken. (o.a. de 2 ondermolens en 1 bovenmolen van Spijk) De 5

wipmolens ter plaatse van wat nu Gorinchem-Oost is hadden half planken $\pm$ 2 meter en verder omhoog riet.

Ook de Hellouwse molens hebben nooit riet op hun torens gehad. Toen deze molens in 1898 voor bewoning geschikt werden gemaakt heeft men de planken gekeerd en ze vervolgens niet over, maar tegen elkaar gelegd. Daarover kwam asfaltpapier, later dekleer, om een minder tochtige afdichting te krijgen.

Hoewel de polderarchieven verbrand zijn, hebben we toch aardig wat "boven water" gekregen over de Hellouwse molens. Vast staat dat er in 1572 drie Hellouwse molens waren, die alle 3 in dat jaar bij een overstroming door kruierend ijs richting Gorkum vertrokken. Twee ervan werden herbouwd, waarschijnlijk groter. In 1627 was er weer eens een overstroming en ook toen vernielde, toen het ging doolien, het kruierende ijs deze molens. Opnieuw werden ze herbouwd. In 1803 brandde de Hooglandse molen van Hellouw af. Bemaalde het Hellouws Hoog maar wordt tegenwoordig de Voorste Molen genoemd.

In 1864 gebeurde hetzelfde met de Laaglandse molen. Bemaalde het Hellouws Leeg, maar wordt in de volksmond de Achterste molen genoemd. De nieuwe molen kregen een groot gevlucht van $\pm$ 27,50 meter.

Zoals in Aarts Bijl boek te lezen is kampte de West-Tielerwaard eigenlijk altijd met wateroverlast. Daardoor verdwenen de poldermolens vrij vroeg omdat de stoommachines uitkomst bracht. Er is daardoor niet veel bekend van de verdwenen molens. Een enkele foto uit een tijdschrift en de oude

waterschapskaarten zijn zowat het enige wat we nog hebben. De 5 molens bij Gorkum waren voor 1900 al weg in respectievelijk 1871 en 1899. De molens van Spijk werden in 1914 gesloopt. De 4 ondermolens en 3 bovenmolens van Heukelum evenals de 3 ondermolens en 2 voormolens van Asperen waren toen al geschiedenis.

Eén van de weinige achtkantige molens die in onze streek het grote molensterven heeft overleefd is de poldermolen van Geldermalsen. De molen dateert uit 1772. Over de bouw is heel wat bekend, zo ook over de aanstelling van een molenaar voor deze molen. Een gedeelte uit het reglement is hieronder overgenomen:

1. *"Zal hij gehouden zijn in te slaan en te malen het gehele Jaar door soo wanneer daar enigszins wind is, zonder een uur soo wel bij dag als bij nacht mogelijk weer en wind zijnde te versuimen, off als eenige moolens off moolenaars in het sei zijn, tot soo lange het hem door Schout en Heemraden, off in hun naam door de Bode werd opgesegt en hem verboden werd niet meer te maalen" alles op boete van 42 stuivers per dag en van het dubbele na zonsondergang.*
2. *"Den Molenaar zal wanneer de Moolen onder seyl is sig in off omtrend deselve moeten blijven ophouden, goed toeversigt op al het gaande werk hebben en het selve soo met smeeran als anders in goede ordre besorgen als meede een tobbe vol water hebben staande op de bovensolder met een quast om in tijd van nood vaardig te zijn."*
"En zal den Moolenaar gedurende het maalen sig niet verder van de Moolen absenteren als 25 roeden en sig altoos nugteren en bekwaam houden, opdat hij in staat sy bij het keeren van de wind de moolen wel waar te neemen om die behoorlijk te draajen", alles op een boeten van f 3,-- bij dag en het dubbele bij nacht, plus de schade aan de molen.
3. *Hij mag geen vervanger aanstellen zonder kennis van de heemraden.*
4. *Na het beëindigen van het malen moet alles keurig gedroogd worden. Hij mag niets uitleenen en als er niet gemaald wordt, de zeilen tweemaal per week drogen en luchten.*
5. *"Den Moolenaar zal niet vermogen te visschen met eenig staande off leggende viswant tensy met onse permissie, telkens op verbeurte van het viswant en vier schellingen"*
6. *De Molenaar is verantwoordelijk voor heel de inventaris, zelfs bij diefstal. Hij moet in alle gevallen de molenzeilen "belappen, benajen en repareren".*
7. *Bij misdraging kan hij zonder mogelijkheid van beroep ontslagen worden. En als er iets niet in het reglement staat wordt het beschouwd er toch ingestaan te hebben.*

Ook de achtkantige molen van Waardenburg bestaat nog. Hij werd in 1927 gemoderniseerd. Het scheprad werd vervangen door 3 apart bedienbare schroefpompen, waarmee hij tegenwoordig het komgrondenrservaat van Staatsbosbeheer onder water kan zetten. Molenaar J. Zwamborn was in de jaren 70 van de twintigste eeuw de laatste beroepspoldermolenaar in de buurt, die zijn ervaring en verhalen doorgaf aan de jonge vrijwillige molenaars in opleiding. Enkele opmerkingen van hem en een verhaal over "De hoed van meneer" besluiten deze bijdrage.

Jan Knegt.

Natte zomer:

Als de mieren in het voorjaar hoog op de molenkade kruipen, zullen de boeren en hun vee verzuipen (veel regen = veel malen).

Droge zomer:

Zijn de zwaluwen vroeg in het jaar, ligt een lange droge zomer klaar.

Bang:

Ik ben nergens bang voor, alleen voor water, wind en vuur (bliksem).

Meneer zijn hoed:

De molen was stuk, de polderopzichter krijgt klachten van de boeren dat het water te hoog is en gaat naar de molenaar, die naast de molen woont. Aangekomen begroet hij de molenaar en zegt: "molenaar, waarom maalt u niet, er is toch water en wind genoeg?"

Molenaar: "De korte spruit en de lange schoren zijn verrot en ik maal niet meer voor ze gemaakt zijn."

Polderopzichter: "Het zit er al zo lang en het blijft nog wel even hangen. Als jij gaat malen dan geef ik het wel door."

Molenaar: "Nee, ik maal niet. Stuur de molenmaker maar."

Polderopzichter: "Dit moet ik melden bij het polderbestuur. Tot ziens."

Enkele dagen later staat de molen nog steeds stil en stijgt het water in de polder nog steeds verder. De poldermeester gaat persoonlijk naar de molen. Hij ziet de molenaar naast de molen staan en zegt: "Een lekker windje en veel water, waarom draai je niet?"

Molenaar: "Meneer, de korte spruit en de lange schoren zijn verrot en ik maal niet meer voor ze gemaakt zijn."

Poldermeester: "Kom molenaar, wees niet zo koppig. Draai nu maar, dan laten we daarna de molen maken."

Molenaar: "Nee meneer, de lange schoren zullen meneer zijn hoed wel misvallen, maar mijn pet, dat is niet zeker dus ik maal niet."

Poldermeester: "Dit moet ik melden bij het college van het polderbestuur". En hij vertrekt boos.

Kort daarna arriveerde de molenmaker. Alles wat nodig was werd vervangen. Zelfs nog wat kleine dingen waar de molenaar niet om gevraagd had. Kort daarna was de hele polder weer op het door de boeren gewenste peil. Het waren voor de molenaar wel een paar hele lange dagen geweest.

Molenaarsraadsels en rijmpjes:

Oud molen opschrift:

Hooge geboren, leege geschoren
tusschen twee steenen
mijn naam verloren

Oud molenrijm:

Het molenaarsleven
is van God gegeven
maar het malen bij nacht
heeft de duivel bedacht.

De wipmolen:

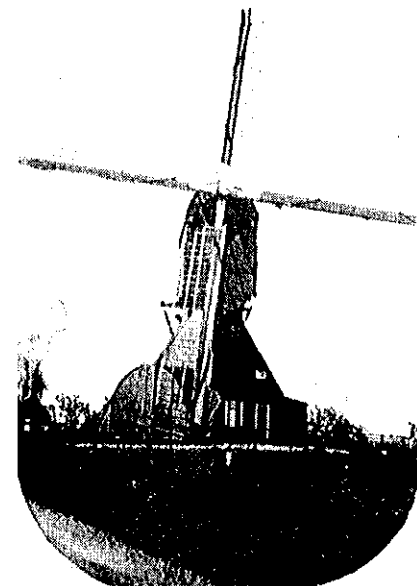
Ze is een keurig dametje,
met kleertjes in de vouw.
Van buiten is ze stemmig grijs,
van binnen echt een vrouw.

Haar handen wuiven in de lucht
als wieken naar een wolk.
Ze is het liefste dametje
van heel het molenvolk.

Ze staat er met haar wijde rok
te dansen in het groen.
Als ik die bovenkruier was
gaf ik haar zo een zoen.

Kinderversie:

Molenaartje, maal je molen
maal voor 't kindje een zakje meel
dan zal moeder pan'koek bakken
die in kindjes keeltje zakken
stroop, stroop, stroop met meel
dat glijdt zacht door kindjeskeel.

Geschiedenis van de waterlinie.

Van ervvijand tot ervvriend

Water als bondgenoot in tijden van nood. Dat was even slikken voor velen in en na de Tachtigjarige Oorlog. Zeker, Alkmaar en Leiden dankten er hun ontzet aan, maar toch; water gold als ervvijand nummer 1. Het doorsteken van dijken, het openzetten van sluizen om zo de naderende vijand tot staan te brengen werd als een doodzonde beschouwd. Ook in het rampjaar 1672, toen een groot gebied ten zuiden van Amsterdam op de lijn Naarden-Woerden-Heusden onder water werd gezet om de troepen van Lodewijk XIV tegen te houden en de eerste Hollandse Waterlinie een feit werd. Gedupeerde boeren, steden en waterschappen pikten het niet en werkten de inundaties tegen. Pas toen maatregelen als doodstraf en strafexpedities werden afgekondigd, kon deze ongehoorzaamheid de kop worden ingedrukt.

Waterlinie en neutraliteit

Sinds dat rampjaar heeft de faam van de Hollandse Waterlinie zich verspreid. Potentiële vijanden uit het oosten of zuiden beschouwden deze voortaan als een bijna onoverkomelijke hindernis. Neem de generale staf van het Duitse leger te Berlijn, Uit een geheim rapport uit 1908 blijkt dat zij van mening waren dat de Hollandse Waterlinie alleen bij verrassing genomen kon worden. Sommige historici menen zelfs dat de neutraliteit van Nederland in de late 19^e en begin 20^e eeuw vooral te danken was aan de veronderstelde kracht van de Waterlinie.

Nieuwe Hollandse Waterlinie

Het beleg van Naarden in 1814 had laten zien dat het oude vesting-systeem niet genoeg bescherming meer bood. Dubbele wallen met brede waterstroken rondom konden de projectielen niet meer buiten de stad houden. En wie kon dat beter weten als de belegeraar zelf, generaal Kraysen. Als geniespecialist begreep hij dat de oude, 17^e-eeuwse Waterlinie aangepast moest worden aan de militaire eisen des tijds. Bij Willen 1 pleite hij voor een verlegging van de linie naar het oosten, zodat Utrecht er achter kwam te liggen. Die stad hoorde immers ook bij het economisch hard van het land. Het strijd toneel moest verschoven worden van de vestingsteden naar verder gelegen inundaties, voorposten en forten. In 1815 werd begonnen met de aanleg van de Urechtsche Linie, zoals deze Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW) toen officieel heette: zo, n 100 km lang en 5 km breed. Hij boog nu bij Breukelen niet af richting Woerden maar liep vanaf de Loosdrechtse Plassen in een wijde boog om

Utrecht heen naar de Lek bij Culemborg. Vandaar zakt hij af naar de Linge bij Leerdam om dan schuin af te steken naar de Merwede/ Waal en de Biesbosch.

De kunst van het onderwater zetten

Allereerst werd het inundatiestelsel zelf verbeterd, er kwamen ingenieuze waaiersluizen die met hun gekoppelde deuren hoog rivierwater automatisch konden doorsluizen naar inundatiegebieden en zo het onderwater zetten konden versnellen. Om dat water daar ook te houden moesten dijken en kades verhoogd of speciaal worden aan gelegd. Het terrein liep immers af: zowel van oost naar west en van zuid naar noord. De linie was in een aantal kommen verdeeld, negen in totaal, met ieder een eigen waterpijl en afgrenzende keerkades. Daardoor werd het mogelijk om het water constant 30 tot 50 cm hoog te houden. Net laag genoeg om het varen onmogelijk te maken en net hoog genoeg om sloten en greppels aan het oog te onttrekken en het doorwaden te frustreren. In de loop van de 19^e eeuw werd het stelsel vervolmaakt. Meer inlaatpunten, nieuwe inundatiekanalen, kanalisering van rivieren versnelden het watertransport zodat, stellen, van de inundaties uiteindelijk van 3 a 4 weken tot 1 week teruggebracht kon worden.

Een gordel van forten

Al deze inundatiesluizen,-kanalen en- kades moesten door een gordel van flankerende forten beschermd worden, evenals de toegangswegen te land en te water. De eerste forten, rond Utrecht, waren eigenlijk veredelde schansen: een rondgaande aardwal met een ophaalbrug over een gracht. Pas later, na 1840 ging men er bomvrije wachthuizen en torens in bouwen, bedoeld voor een langdurige bezetting en veilige berging van wapens, munitie en proviand. Deze staken met de bovenste verdieping boven de wal uit, zodat de daar geplaatste kanonnen het omliggende gebied konden bestrijken. De schootsvelden rond de forten moesten vrij gehouden worden. De wet op de verboden Kringen (1853-1951) regelde dit: binnen de eerste kring van 0 tot 300 meter mocht uitsluitend in houd gebouwd worden; binnen de tweede kring 300 tot 600 meter mocht men ook in steen bouwen, en daarna was alles toegestaan. Maar in geval van oorlog mocht het leger alles afbreken.

Quizend bommen en granaten!

De fortbouwiers werden keer op keer ingehaald door de snelle ontwikkelingen van de wapentechniek. Net toen de fortengordel klaar was, brak rond 1863 de getrokken voorlader met een effectief bereik van 3,5

kilometer door. Toen de genie zich daarop ingesteld had door de torenforten te verlagen, met dikke aardlagen te versterken en nieuwe forten op grote afstand van de steden te bouwen, kwam rond 1873 de getrokken achterlader op de markt. Zijn granaten rieken veel verder : 6 tot 8 kilometer. Betere kruitsoorten verhoogde de stuwkracht en stalen in plaats van bronzen of gietijzeren vuurmonden maakte massaproductie mogelijk. Het antwoord hier op was de Vestigingwet van 1874. Forten werden nog zwaarder in aarde verpakt en tussenliggende verbindings- of gemeenschapswegen nog zwaarder gedekt. Invoering van de brisantgranaat na 1885 met een 12 tot 16 maal explosievere werking haalde echter alles overhoop. Hier waren de forten niet tegen bestand. Het hele verdedigingssysteem ging schuiven; van onbeweeglijk naar beweeglijk. Het zware geschut moest net als de manschappen de forten uit en op het voorterrein in gecamoufleerde wisselingen actief worden. Voortaan werd er niet of nauwelijks meer in de linieforten geïnvesteerd.

Mobilisatie, adaptatie, liquidatie

Tijdens de mobilisatiejaren 1914-18 wort de NHW voor de tweede maal in staat van verdediging gebracht, de eerste keer tijdens de Frans-Duitse Oorlog van 1870. Aan weerszijde komen lange loopgraven met prikkeldraadversperringen; verderop in het veld groepsschuilplaatsen, mitrailleurs- en kanonkazematten van gewapend beton. In de jaren 1930 werd dit voorwerk versterkt met in serie gebouwde groepsnesten en kazematten. In de mobilisatietijd 1939-40 deed men er nog een schepje boven op; naast de loopgraven- en prikkeldraadlinies verschenen tankgrachten en -versperringen. Na de oorlog, in de jaren 50 werd de linie definitief uit zijn functie ontheven, na bijna anderhalve eeuw trouwe dienst.

Achtergrondinformatie

De Nieuwe Zuiderlingedijk is een monument van draadkracht uit de Franse Tijd. Aangelegd omdat al die kronkelende rivierdijken kwetsbaar en kostbaar in onderhoud zijn. Maar waarom juist hier een nieuwe dijk? Om militaire redenen, om in tijden van oorlogsdreiging ten zuiden en oosten van de Linge voor lange tijd onder water te kunnen zetten. De Nieuwe Zuiderlingedijk is minder ongenaakbaar dan hij er uit ziet. Al in 1820, elf jaar na de bouw, bezweek hij onder het wassende Betuwewater. Een en ander houdt waarschijnlijk verband met het feit dat de klei voor de dijk toe vrij diep direct aan de voet van de dijk was weggehaald. Dergelijke aardhalingen was vroeger gebruikelijk bij het versterken van dijken. Goedkoop en gemakkelijk, dat wel. In de diepe kleiputten die ontstonden kwam water te staan, en die waterplassen zijn in de loop van de tijd dichtgegroeid met water en

moerasplanten. Zo ontstond een langgerekt, drassig veengebied met rietvelden, grienden, natte elzenbossen en schraalgraslandjes- domicilie voor veel rietvogels. Staatsbosbeheer heeft het gebied onder zijn beheer en doet er niet alleen alles aan om de natuur te behouden, maar ook om de levenskansen van plant en dier te vergroten. In ons gebied van die Hollandse Water Linie zijn nog een aantal van die kazematten en forten te vinden, fort Asperen, fort Nieuwe Steeg en het fort Vuren. Fort Vuren is het fort waar we 5 juni as onze zomeravondbijeenkomst hopen te houden.

Fort Vuren is een fort dat er mag wezen, met een magistraal uitzicht op het wijde water van de Merwede, aan de overkant Slot Loevestein en de vestingstad Woudrichem. Het fort zelf werd in de jaren 1840 gebouwd ter afsluiting van de dijk, ter bescherming van de vestingstad Gorinchem. In de jaren 1870 werd het torenfort verlaagd en aan de oostkant omgeven door een contrescarpgalerij. Heden ten dagen is het fort een belangrijk recreatief en cultureel centrum.

Dronnen:

Stichting "Wandel en Fiets Forten"

Brieven uit 1927 en 1928.

Deze brief wisselingen uit 1927 en 1928 tussen de familie Pannekoek uit Herwijnen en de Familie Blom uit Pella Iowa VS zijn historisch gezien van grote waarde. Deze brieven geven een beeld van het leven in die tijd. De brieven zijn origineel overgenomen, aangevuld met enkelgegevens in schuin schrift.

Herwijnen, 19 Januari 1927

Waarde Zwager T. Blom en fam.

Teunis Blom, GEB: 1 september 1860 gehuwd met zijn nicht Fransje Blom. Dit gezin is met hun dochter Engeltje, die zich later Anna noemde, op 23 januari 1893 naar Pella Iowa VS vertrokken.

Daar het een geruime tijd is geleden dat ik een brief heb geschreven, wens ik u alle bij de aanvang van den nieuwe jaar 's Heeren zegen toe zoo voor tijd als eeuwigheid. Ik wil eerst beginnen met onze welstand. Hier heerst tamelijk de griep, doch in geen ernstige mate. Ik ben tot heden toe daarvoor nog verschoond gebleven. Mijn vrouw, *Geertrui geb: 21 oktober 1855 gehuwd op 30 januari 1890 met Leendert Pannekoek.* heeft de griep ruim drie weken gehad, is slechts weder vooruit gaande, ook het eten gaat tamelijk goed zodat zij nu weder buiten komt. Teunis ik zit te schrijven bij Judik, *geb: 8 mei 1853 zuster van Geertrui,* in huis, die is ook ziek en daar ik deze nacht bij haar mocht waken, meende ik U alle dat te moeten mede delen. Judik is de laatste tijd zeer verouderd, hoewel zijn met mei a.s. 74 jaar wordt wanneer zij dat mag beleven, op heden staat het er niet naar. Voor ongeveer drie weken was het of zij een soort van beslag of beroerte had. Zij was de gehele dag buiten haar bewustzijn. Den volgenden dag kwam zij weder buiten, dat ons zeer verwonderde. De dokter beweerde dat het geen beslag was. Dit herhaalde zich na 10 dagen en zij was weder den volgenden dag op de been. Thans heeft dat nu al 4 maal herhaald, is daar zo door verzwakt, dat zij nu niet meer kan lopen, geheel op bed blijft en er dikwijls beneven, oprecht gebruiken toch zij bijna niets dan wat dunne soep. Zeer tere voedingsmiddelen dat gaat slecht, dat kan ze niet goed weg krijgen. Zij heeft slechts al haar ledematen tot haar wil, doch de dokter beweert dat alles zoo langzaam afneemt, zo de krachten als het verstand.

Zij is al ruim een jaar geregeld bij ons des daags komen eten omdat wij dat bij kookstellen of kachel niet meer toevertrouwd. Zij heeft twee bijzondere voorrechten. Ten eerste dat zij geen pijn of smart heeft en vooral de laatste veel werk heeft van het Heil haren ziel. Het was van enkele dagen bij haar slecht gesteld en dat heden meer is opgeklaard en voorts van haar lichamelijke hulp, heeft zij aan Andries de Kock en zijn vrouw bijzondere goede burens, en die ten allen tijde ter hulpen staan. Wanneer men terug ziet voor 8 dagen dan neemt zij in krachten zeer af, zodat ik meen dat zij niet meer naar ons of Pieter zal gaan. Ook ging zij dikwijls heen naar het klaphek waar Pieter woont. (*het klaphekken was waar nu de woning staat van Piet Pannekoek, Achterweg 11*)

het klaphekken

Ook mijn vrouw heeft dikwijls last aan haar ogen. Ik ben er al eens mede bij een professor geweest, die beweert het meest zenuwen zijn, waar niet veel aan te doen is. Pieter zo u zeker weet, woont op het klaphek daar heeft hij een boerderij gebouwd. Hij heeft vier kinderen en wanneer alles goed mag gaan dan al spoedig 5. Die groeien alle bijzonder goed. Uw broeder Lambertus, geb. 19 januari 1849 te Herwijnen van beroep schipper; gehuwd 29 januari 1879 met Aartje Wina van Maaren, uit dit huwelijk werden 8 kinderen geboren, is tot heden goed gezond. Hij woont bij zijn dochter Grada te Apeldoorn. Eer ik verder daarover schrijf, kreeg ik heden morgen uit Apeldoorn het zeer treurige bericht dat Grada haar man. C. Jonkers, gepasseerde zaterdag plotseling is overleden, alleen een rouwbrief zodat ik het juiste er nog niet van weet. Hij was een zeer oppassend man ook voor Lambertus. Hij was 44 jaren oud, hebben een jongetje van ongeveer 4 jaren doch voor Grada een zeer donker vooruitzicht. Daar zal Lambertus uw broeder zeer veel aan mede lijden, want zij konden zoo best overweg. Lambert was daar altijd thuis, hij ging gewoonlijk elk jaar ook een paar maanden naar Bruinisse in Zeeland, daar woont Engeltje, die is getrouwd met Jan Arnoudse, een rustend schipper, die maken het goed. Ook die en Lambertus zijn ook getrouwd, varen elk op een schip, die varen beiden goed. Nu familie van Frunge maken het alle goed. Gijs van Maaren klaagt wel eens voor zijn lichaam zodat zwaar werk voor hem niet gaat. Lambertus van Zandwijk en Trui gaat best, hebben een zeer groot gezin ook al twee maal tweelingen, en dat telt spoedig aan. Lambertus heeft laatst een lichte graad van typhus gehad maar werkt thans weder in zijn bedrijf. Leendert woont als bakker in Hagestein. Die zie ik zelden maar meen dat hij het goed maakt. Pieter van mij heeft ook enkele dagen de griep en houdt het huis. Zijn knecht een zoon van Jan van der Meijden is bij hem. Het voornemen is tegen a.s. lente enkele foto's te laten maken van zijn huis en zullen dan er wel enkele toesturen. Hij heeft een groot huis het is meer dan 40 meter lang en bijna 13 meter breed, kan heel wat vee stallen.

Ik zit altijd nog mede in het bedrijf van aannemer maar ga niet zoveel meer van huis, het gedurig reizen gaat er langzaam af. Oude mensen zijn in Herwijnen veel weg gestorven, ook onlangs Jan Zoetekouw, die was ook bijna 15 jaar bij Pieter geweest. Bij Teunis Blom. T.Zn. zijn de meisjes alle getrouwd. Teunis zelf wordt oud, kan niets meer doen, terwijl zijn vrouw het nu denkkelijk op haar ouden dag het druk zal krijgen, er zijn nog 3 jongens thuis. Teunis, Herwijnen is de laatste tijd hard veranderd, ook aangebouwd.

Is het land de Geer U mogelijk nog wel bekend, dat is den Achterweg en den hoek langs de steeg en langs den Achterweg. Dat stuk van de Van Arkels is door de gemeente aangekocht en weder uitverkocht, daar komen 10 woningen. 5 zijn er al gebouwd, zodat den Achterweg geregeld wordt aangebouwd.

"De Geer" nu Achterweg tussen de Nieuwe Steeg en de Geerstraat.

Ook boven de Schoutensteeg, dat zijn alle mooie huizen, ook de Molenstraat en de onderkant op het land daar langs gelegen volgebouwd. De landbouwende bevolking klaagt sterk, de produkten zijn laag in prijs, daartegen over de lonen hoog en daar hier veel toelag is op aanfokken van kalven dat is de laatste jaren de meeste boeren zeer veel moeten bijleggen. Suikerbieten worden de laatste jaren niet zoveel verbouwd. De paarden dat gaat in het geheel niet meer, die zijn goedkoper dat voor den oorlog.(1914/1918) Hier wordt ook zeer veel met de auto getransporteerd. Op de dijk en door den Achterweg staat het den gehelen dag niet stil. Ook elke dag rijden hier passagiersauto's naar Gorinchem, Tiel en Geldermalsen. Men kan bijna op alle uren van den dag vertrekken. Nu hoor ik dat er nog bij zullen komen van staatswegen,(bussen) die geregeld op de treinen zullen lopen. Ook is in Herwijnen alles electrisch verlicht ook langs den dijk, Molenstraat en een groot deel den Achterweg. Ook bijna in alle huizen, ook bij mijn Pieter en ook bij Judik. Vele boeren darsen ook electriek zelfs wat wassen en karnen.

Niet tegenstaande is er altijd gevaar aan verbonden om zeer voorzichtig te zijn om niet aan de krachtdraden te vatten, hoewel die binnen allen in buizen zijn opgesloten. Van Cornelis van Arkel heeft onlangs een jongen met een der krachtdraden in aanraking geweest, dat onmiddellijk zijn leven heeft gekost.

Voorts meen ik een en ander te hebben mede gedeeld en het is ruim 12 uur middernacht. Het gaat deze nachte met Judik zeer goed, heeft weinig hulp nodig en slaapt nogal wat.

Teunis wil ik u dezen brief de familien van Judik aldaar mededeelen of laten lezen. Aangenaam zou het ons zijn eens spoedig een brief van u te mogen ontvangen of zoo ook van andere familieleden van Leendert Hakkert ontvangen wij nog al eens een brief daar houdt mijn nicht Aartje de Fockert, die met tante Jaantje samen in de ouderlijke woning zit meest briefwisseling mede. Tante Jaantje is ook al 87 geweest en is zeer goed met haar geheugen, komt bij mooi weder nog altijd buiten.

Wij hebben den gehelen winter nog geen sneeuw of vorst gehad, veel vochtig mistig weder doch daarbij zeer laag rivierwater. Teunis hierbij zal ik eindigen hoewel Judik er niet veel van mijn schrijven weet of begrijpt toch van haar de groeten zoo van mijn vrouw, Pieter en voorts van de geheele familien ook Fransjes zijde en blijf voorts uw toegenegen zwager.

L. Pannekoek

Herwijnen, 27 maart 1928

Waarde zwager Teunis Blom en
verder aldaar wonende fam:

Heden vervul ik de edele plicht U mede te delen dat op 19 maart Judik Blom, uw zuster, het tijdelijke met het eeuwige heeft verwisseld. Zij is zeer zacht uitgegaan. Zij heeft al ruim 2 jaren gesukkeld, was altijd wonende in haar eigen huis, waar ook Andries de Kock die met Cornelia van Zee is getrouwd, mede in woonden in de keuken, en die had het kleine kamertje er bij. Hij heeft een gezin van 6 kinderen. Zij heeft de laatste tijd grotendeels door hun verzorging ene goede oppassing genoten. Toen zij nog goed kon lopen, kwam zij hier bij ons altijd eten, omdat wij met vuur om te gaan dat niet meer vertrouwden. De laatste twee jaar kwam zij niet meer van huis af. Zij had een buitengewone ziekte, soms was zij om de 10 a 14 dagen een dag geheel

bewusteloos, maar kon dan de volgende dag weder lopen. De laatste 14 dagen nam zij sterk in krachten af niet tegenstaande zat zij geregeld ziek in haar stoel. De laatste 3 a 4 dagen heeft zij het bedmoeten houden. Er was de laatste tijd zeer veel werk aan, ook hadden zij dikwijls heel wat te ontruimen zodat wij genoodzaakt waren aan de Andries de Kock verplegingskosten te betalen. Zij is gepasseerde vrijdag begraven.

*In het familie graf van Pannekoek oud 31 liggen begraven,
Engeltje Blom van Zee, geboren 5 september 1818 overleden 23 augustus 1910. Engeltje wordt genoemd aan het begin van dit artikel.*

Aartje de Fockert, geboren 1869 overleden 1953

Neeltje Engelina Pannekoek, het meisje dat in 1902 verdronk in de waal ,op haar graf staat, Eén van de door de historische vereniging gerestaureerde graftrommels.

Pieter de Fockert overleden 17 januari 1903

Henderik de Fockert overleden 1924

Jantje de Fockert overleden 1937

Judith blom overleden 19 maart 1928, in dit artikel genaamd Judik.

Gertrui Blom overleden 1931 en haar echtgenoot Leendert Pannekoek overleden 1942

En de ouders van Maarten Pannekoek, overleden 1968 en 1977.

Daarbij was ook Lambertus uw broeder. Die wordt ook zeer oud, hij woont tegenwoordig te Brunisse in Zeeland bij Grada in. Daar woont ook Engeltje, gehuwd met Jan Arnoldus. Lambertus wordt zeer oud daarbij hinderlijk doof: overigens is hij gezond. Ook ik en mijn vrouw worden oud. Mijn vrouw heeft dezen winter veel het huis moeten houden; wat last van drukking op de borst en ik denk wat griep, dat haar lastert. Doch zij doet geregeld haar huiswerk. Pieter en gezin maken het allen goed, hij heeft 5 kinderen die allen goed groeide.

Judik kreeg het laatst het water erbij, dat de dood verhaaste. Kreeg dikke voeten en handen. Wij hopen dat zij, naar zij voorheen wel eens blijf van gaf, dat zij nu van veel moeite en bekommernissen zal verschoond zijn. Teunis mag ik u verzoeken de familie aldaar deze brief mede te delen. Mijn vrouw heeft toch ook de begrafenis kunnen bijwonen anders is zij in langen tijd niet bij de familie geweest. Ik hoop met wat mooier weder dat zij verder mag herstellen. Overigens in Herwijnen niet veel bijzonder nieuws.

Andries de Kock zal vermoedelijk in het huis blijven wonen. De sparren van de achterkap zijn geheel vermolmd, voor is het nog goed. Hiermede zal ik eindigen. De groeten aan de familie aan uw vrouw en spoedig antwoord tegemoet ziende tekent uw zwager.

L. Pannekoek

Waarde Zwager,

Na afloop van de begrafenis, is bekend geworden dat Judik ongeveer 8 jaar geleden een testament heeft gemaakt, doordat toen Notaris Kolff meende bij haar overlijden dan niemand in Amerika daar iets van zou kunnen hebben wegens het te klein bedrag en daarover te groten omschrijving.

Hoewel Judik toch bijna geen bezit had zoals u wel kunt denken. Ook daar zij al jaren niet meer van huis ging. Het testament luid, dat zij mij testamentarieel erfgenaam heeft gemaakt en dat ik aan elke staak fl. 420,00 moet uitkeren. Ik meen dat na berekening dat dit bedrag iets minder kan zijn, daar zij alleen maar het huis heeft dat binnen zeer korten tijd achter een geheel nieuwe kap op moet. Ik heb al twee jaar er geen metselaar of timmerman meer op kunnen krijgen. En daar ik wil trachten elke zijn rechtvaardig deel toe wil bedelen. Zou ik gaarne spoedig van U ene opgaaf verlangen, de namen van elke der staken. U is bekend dat der kinderen namen der kinderen van Dielis en Lenk die van J. van Dusseldorp en van Teuntje van Zee en ze zijn zeker alle meerderjarig. Ik zal binnenkort met de notaris daarover hebben die mogelijk wel ene volmacht zal overstaan om te tekenen. Corst van Dusseldorp weet er ook van, die was op de begrafenis, dus Teunis wil mij spoedig die namen opgeven, daar ik ze niet ken.

In afwachting Uw Zwager

L. Pannekoek

Herwijnen, juni 2001

Transcriptie: Carin Vos-Bok.
Aanvullingen: Wim de Fockert.
Tekst en vormgeving: Marinus van Maaren.

De April/Mei-staking van 1943. (Een artikel uit de Zeister Nieuwsbode – mei 2001)

"De Februaristaking uit 1941 is een algemeen bekende gebeurtenis uit de Tweede Wereldoorlog. De April/Mei-staking van 1943 is dat veel minder. De heer P. Bijl, voormalig leraar Duits in onder meer Zeist, stuurde ons zijn persoonlijke verhaal.

Tijdens een vergadering in Bunnik op 24 maart kwam de "Februaristaking" uit 1941 ter sprake. In de loop van het gesprek vroeg ik waarom er in de media zoveel aandacht aan deze staking wordt besteed, terwijl de "April/Mei-staking" uit 1943 niet –of nauwelijks- wordt gememoreerd. De aanwezigen keken mij verwonderd aan. Waar heeft die man het over? Een staking in 1943? En waarvoor dan wel? Mij werd gevraagd te vertellen waarom er toen werd gestaakt.

In het kort: De Duitsers eisten dat de studenten van de universiteiten een loyaliteitsverklaring zouden tekenen. 86% van de studenten weigerde. Gevolg: de universiteiten worden gesloten en 9.000 studenten moesten naar Duitsland, 5.000 van hen doken onder. De druppel die de emmer deed overlopen was de "Bekanntmachung" van Cristiansen, de "Wehrmachtsbefehlshaber in den Niederlanden", die op 29 april in de pers verscheen: de leden ("de", allemaal dus, zo schrijft L. de Jong) van het voormalige Nederlandse leger zullen terstond (niet geleidelijk dus, L. de Jong) in krijgsgevangenschap worden weggevoerd. Toen sloeg de vlam in de pan. De Duitse maatregel leidde tot een explosie van woede. 3.000 arbeiders van Stork (Hengelo) legden het werk neer; een uur later lag praktisch heel Hengelo "plat". De staking breidde zich uit over bijna heel Nederland, ondanks het door Rauter afgekondigde zogeheten SS-Politiestandrecht, dat inhoudt dat stakers onmiddellijk tot de doodstraf veroordeeld en terechtgesteld kunnen worden. Dat dit geen loze dreiging was, hebben velen ervaren, onder andere een collega-onderwijzer uit de Alblasserwaard die de arbeiders van de Zuivelfabriek in Giessen-Nieuwkerk aanspoorde het werk neet te leggen. Een NSB'er was zo vriendelijk de SS te vertellen dat een onderwijzer met rood haar de aanstoker was. Wout –zo heette mijn collega- werd opgepakt en een paar dagen later kregen Wouts ouders zijn kleren thuisgestuurd.

Is het niet te gek voor woorden dat die April/Mei-staking, de grootste staking die Nederland ooit heeft gekend, bij Nederlanders onder de 65 jaar nagenoeg onbekend is? Duizenden stakers zijn toen gearresteerd. 80 werden ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. Bijna 100 personen zijn op straat door kogels van de "Ordnungspolizei" en de "Waffen-SS" dodelijk getroffen, meer dan 400 zwaar gewond. En dat weet de gemiddelde

Nederlander niet? Wordt het dan geen tijd dat de Nederlandse media deze maand ons volk hierover inlichten? Wijst dit oprakelen van –bijna- vergeten gruwelijkheden op haatdragendheid van mij? Neen. Toen bij mij de ergste pijn van het Duitse optreden wat minder geworden was, ben ik Duitse taal- en letterkunde gaan studeren. Sinds 1955 heb ik uitsluitend Duitse les gegeven, eerst in Gorcum en na 1961 in Zeist. Ik koester geen haat jegens het Duitse volk, maar ik vind het wel nodig, vooral nu het rechts-extremisme weer terrein begint te winnen, te wijzen op wat er voor gruwelijkheden kunnen worden bedreven wanneer een stel bandieten de macht in handen heeft.

Nu nog enkele persoonlijke impressies van de staking in 1943. De "Bekanntmachung" van 29 april 1943 ging ook mij persoonlijk aan. Ik zou ook als krijgsgevangene naar Duitsland moeten. Maar zover was het nog niet. Met ingang van 1 mei, dus 2 dagen na de "Bekanntmachung" was ik benoemd tot onderwijzer aan de "School met den Bijbel" in Nieuwendijk, Noord-Brabant. Daar toen op dorpsscholen, in tegenstelling tot scholen in de stad, op zaterdag geen les werd gegeven, zou ik op maandag 3 mei met mijn werk moeten beginnen. Wij, het voltallige personeel, besloten uit protest tegen de Duitse maatregelen niet aan het werk te gaan. Op mijn zolderkamertje in m'n kosthuis ging ik wat lezen. In spanning wachtte ik af wat er zou gaan gebeuren. Plotseling weerklonken geweerschoten. Door de vitrage heen zag ik mijn 70-jarige kostbaas naar binnen strompelen. Hem golden de kogels. Als door een wonder was hij ongedeerd. Uit de richting Werkendam kwam een overvalwagen met schietende SS'ers aanrazen. Ik hoorde mijn overbuurvrouw tegen haar man roepen: "Haal Fransje van de dijk af!" De man rende naar het 4-jarige kereltje toe, dat, onbewust van enig gevaar, aan de kant van de dijk stond. De overvalwagen stopte, de SS'ers stormden eruit, twee van hen grepen de man en smeten hem in de overvalwagen en de rest rende de huizen binnen om stakers op te pakken. Ik kroop onder mijn ledikant, in de hoop zo aan de aandacht van de SS'ers te kunnen ontsnappen. Toen die "ons" huis binnenkwamen, zagen ze daar mijn hospita en haar oude man en verlieten het huis, zonder verder te zoeken. Nadat ik de overvalwagen hoorde weggrijden, kroop ik weer tevoorschijn. Ik was gered, maar tien andere mannen waren minder fortuinlijk. Ze werden naar het concentratiekamp Vught gebracht, waar ze met 900 stakers werden opgesloten, de meesten een maand lang.

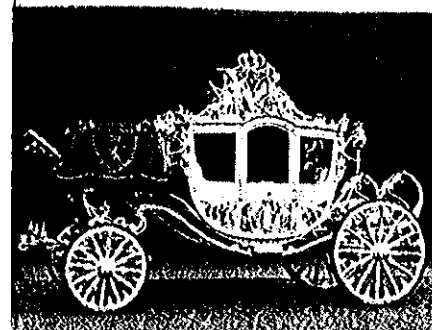
Conclusie: de staking van 1943 mag niet in het vergeetboekje raken! Iedere Nederlander hoort te weten wat er toen is gebeurd!

P. Bijl

Uitstapje naar Nationaal museum "Het Loo".

AFGEGEVEN DOOR

Historische Vereniging
Den Ouden Dijk Herwijnen
Het Loo – 23/3/2002

PALEIS

HET LOO

TOEGANGSBEWIJS

VOLWASSENE

€ 7

GELDIG TOT 31 DECEMBER 2002

GELDIG VOOR ÉÉN PERSOON

Om iets over 9.00 uur vertrokken 2 bijna volle bussen richting Apeldoorn. Na een goedemorgen van de voorzitter en een "absentielijst" gingen we op deze prachtige lentedag op weg.

De dagindeling zou iets afwijken van het oorspronkelijke programma vanwege de enorme belangstelling voor de tentoonstelling: "Ja, ik wil".

Maar we zouden wel zien hoe het liep. We waren allen goed gemutst.

We kwebbelden gezellig. Een manlijke busgenoot uit Asperen vond het zelfs zo gezellig, dat als hij later met de VUT was wel in het bestuur van de vrouwenvereniging wilde.

Hij werd heel enthousiast, maar gelukkig liet zijn oudste zus (Corrie van Geske de slager) haar gezag gelden, en zo bracht onze chauffeuze Henny ons zo rond 10.30 uur op het parkeerterrein van "Het Loo".

De aanblik was net als in Amsterdam, één lange rij mensen. Maar zoals we thuis gewend zijn, mochten we ook hier achterom komen.

Daar konden we direct aanschuiven aan de tafels met koffie en thee of iets fris met appeltaart. Lekker, daar waren we aan toe.

Na nog een Wilhelmina pepermuntje genomen te hebben, bracht ik eerst een bezoek aan een "vorstelijk" toilet.

Tot 11.45 uur hadden we gelengeheid om al iets te gaan bekijken. De meesten gingen de trouwjurk van Prinses Maxima bekijken, die in het dichtstbijzijnde gebouw te bezichtigen was.

Prachtig, zelfs het zakdoekje zat in haar mouw. Nog de daarbij hangende foto's bekeken en toen was het al 11.45 uur.

Omdat, vanwege de drukte, er geen gids mee kon lopen, kregen we een diapresentatie aangeboden, zodat we wat historische achtergrond kregen over de personen die hier gewoond hadden en over de tuinen, de koningsfontein, het schelpenkamertje, etc. Dal alles was zeer boeiend.

Omdat het zonnetje scheen, hebben we "gepicknickt" buiten op de trap van "Het Loo". Als groep werden we vereeuwigd (hopelijk zijn de foto's gelukt).

's Middags waren we vrij, in wat we wilden gaan doen.

Museum, de tuinen, de fototentoonstelling, de Gouden Koets, enfin er viel genoeg te bekijken.

Met een klein groepje toog ik het museum in. Waar elke kamer getuigde van luxe en welstand. De wandbekleding, het stuc plafond, de schilderijen, de meubelstukken, het porselein, enzovoort.

Ook kreeg je een idee hoe men vroeger van de ene naar de andere kamer kon gaan, met kleine gangetje en "verborgen" deuren. Toch maakte het geheel een knusse indruk, zeker als je de eindeloze gangen en grote trapportalen in Versailles hebt gezien.

Door de te lopen route begon je bij Willem III en Mary Stuart II (de eerste bewoners van "Het Loo") en kwam je uiteindelijk bij de werkkamer van Koningin Wilhelmina, de laatste bewoonster van "Het Loo".

Daar het zonnetje lokte gingen we door de tuinen, langs de Koningsfontein naar de Palisade.

Het was nog wat vroeg in het jaar dus van de bloemenpracht konden we nog niet genieten. Toch was de aanblik van al die keurig gesnoeide buxus figuren / hegjes zeker de moeite waard. Er zijn trouwens geen planten / bomen aangeplant, die er in de tijd van Willem en Mary nog niet waren.

Met een lekker kopje koffie en een klein flesje wijn hebben we zitten genieten.

Ja, en dan is het zo weer tijd en moet je je nog haasten om op tijd weer bij de bus te zijn. igenlijk tijd te kort om alles te bekijken.

Omstreeks 17.00 uur waren we weer in Herwijnen en we kunnen met z'n allen terug kijken op een zeer fijne dag.

Neeltje van den Ouden Dijk.

Jaarverslag 2001 van de secretaris.

- Het bestuur van de historische vereniging "Den Ouden Dijk" kwam in 2001 zes maal in vergadering bijeen.
- Het ledenaantal is weer toegenomen en telt per 31 december 2001 ± 440 leden.
- Het verenigingsblad werd ook in 2001 driemaal uitgegeven en wel in de maanden januari, mei en oktober.

In 2001 zijn er 3 ledenavonden georganiseerd:

- Op 24 januari een dialyzing over "verdwenen molens in de streek" door de heer Knecht, molenaar van de achterste Hellouwse molen.
- Op 6 juni een Boerenbruiloft ter gelegenheid van het vijfjarig bestaan van onze vereniging op de boerenhofstede van de familie Pannekoek aan de Achterweg. Op het verzoek van het bestuur om tijdens de Boerenbruiloft in gepaste kledij te komen werd door bijna iedereen gehoor gegeven.
- Op 31 oktober 2001 "Tussen kunst en kitsch". Een lezing over "aardewerk en porselein" door de heer Den Hollander uit Asperen die na de pauze meegebrachte voorwerpen heeft besproken op oudheid, bijzonderheid, afkomst en ook de waarde hiervan heeft aangegeven.

Alle drie de ledenavonden werden drukbezocht.

Ook ons gelegenheidskoor doet het goed en verzorgt regelmatig een optreden. Uiteraard treden ze altijd tijdens onze zomeravondbijeenkomst op. Daarnaast geven ze een jaarlijks optreden in Huize Avondlicht. Overigens worden niet alle verzoeken om op te treden gehonoreerd. Alleen bij speciale gelegenheden zingt dit, ons, mannenkoor gezellige liederen uit de oude doos!

Omdat de ledenavonden (meestal) op de woensdagavond plaatsvinden kan het gebeuren dat dit samenvalt met een "vaste" avond van een andere vereniging. Omdat maar driemaal per jaar een ledenavond wordt georganiseerd kan hier niet altijd rekening mee worden gehouden. Overigens wordt het jaarprogramma zo mogelijk in het januarinummer gepubliceerd, zodat andere verenigingen, indien nodig, hier rekening mee kunnen houden.

Naast het organiseren van ledenavonden, het uitgeven van een verenigingsblad en de presentatie van de vereniging op de braderie doet uw bestuur meer.

- De restauratie van grafmonumenten en grafzerken op de algemene begraafplaats. (een bezoekje aan deze gerestaureerde grafmonumenten en -zerken op de algemene begraafplaats is zeker de moeite waard)
- Zich inzetten voor de restauratie van de woonboerderij "De Wiel", Waaldijk 185-187.
- Voortgang van de stamboomonderzoeken Verdonk. (Op verzoek van wijlen de heer Verdonk maakt de historische vereniging zijn "levenswerk", namelijk stamboomonderzoeken van naar Amerika geëmigreerde Herwijense familie's, af. Dit gebeurt in samenwerking met de "Stichting in de Voetsporen" en het Centraal Bureau voor Genealogie. De dames Van Dorssen, Van Stijn en Van Zee hebben al vele uren zoekwerk voor dit project gedaan. Na deze ledenvergadering hoort u meer over deze stamboomonderzoeken.)

Geconstateerd kan worden, dat gezien het aantal bezoekers en de positieve reacties, de gehouden ledenavonden en de presentatie op de braderie zeer goed geslaagd te noemen is.

April 2002,
De secretaris,
Marjan Pelle.

Kiek van toen.

"Beste Jaap,

Hierbij een foto uit de oude doos. Het verhaal bij deze foto:

Op deze foto van links naar rechts: Joost de Bruin, Rien Kozijn, Toon Meijdam, Leen van Leersum, Kees van Arkel, Willy van Zandwijk, Hannes van Woerkom, Gerrie de Joode (nu Kozijn), Jurrie Groen en het jongetje wat er voor ligt is Jilus van Kuilenburg.

De foto is genomen in juli 1956 in de kersenboomgaard van De Lint (Van Kuilenburg) aan de Schoutensteeg. Rien en ondergetekende waren de zogenaamde "spreeuwenkeeders". Wij moesten door middel van een ratel (ik heb er op de foto een op mijn schouder) verhinderen dat er spreeuwen in de boomgaard kwamen, of als ze er toch in gingen moesten wij ze weer verwijderen. De andere heren waren kersenplukkers. De kersen werden geplukt in een kanus, dat zijn de manden die ook op de foto staan.

De dames Willy en Gerrie moesten de geplukte kersen sorteren op kwaliteit en afwegen in kistjes voor de veiling.

Wat betreft de spreeuwenkeren nog het volgende. Voor mij was dit baantje vakantiewerk. In 1956 deed ik dit nog samen met "de Frits" (Rien Kozijn), maar in 1957 stond ik er alleen voor. De werkdag van een keerder begon om 5.00 uur en eindigde om 20.00 uur. De werkweek was zeven dagen lang, dus ook 's zondags. De verdiensten waren f 10,- netto per dag. Dus ik verdiende toen f 70,- per week en afgezien van de lange dagen was dit voor een snotneus van toen bijna 15 jaar een hoop geld.

Nog even terugkomen op het zondag werken. Er waren toen Gereformeerde mensen die vonden dat je als Gereformeerde niet op zondag mocht werken. Als je bij Van Kuilenburg in vaste dienst was, dan kon het niet anders. Maar om het zondagswerk in de vakantie nu bewust op te zoeken, dat kon niet. Maar vader Tuske had geen bezwaar, dus bleef ik in de kersenvogerd. Ik weet wel dat ik toen nog gezegd heb: als onze lieve Heer niet wil dat Gereformeerden op zondag spreeuwen mogen kersen, dan had hij ook wel spreeuwen geschapen die zondags geen kersen lusten.

Leen van Leersum,
Meerenburg 6 Herwijnen."

Als aanvulling op voorgaande foto kreeg ik van Willy van Zandwijk uit Tiel nog een foto, die dezelfde middag is gemaakt.

De eerste foto is gemaakt door Van Kuilenburg die al de medewerkers en medewerksters op de foto wilde.

Daarna verzocht hij een van de mannen om hem met het vrouwelijk schoon op de foto te zetten en zoon Jieles mocht er ook bij.

*Gerrie, Willy en
Van Kuilenburg en zoon.*

Dit gebeurde allemaal in de kersen bogerd aan de Schoutensteeg die eigendom was van de familie De Lint.

J. van Kuilenburg kwam in 1938 op 24-jarige leeftijd vanuit zijn geboorteplaats Wadenoyen naar Herwijnen om bedrijfsleider (rentmeester) te worden op het bedrijf van de familie Kolff. Na het overlijden van Sophie Kolff in 1953 ging het bedrijf over naar de familie De Lint omdat de andere zuster van Sophie, namelijk Wilhelmina Martina Kolff gehuwd was met J.G. de Lint. Maar ook toen bleef Van Kuilenburg bedrijfsleider op het bedrijf.

In 1969 is J. van Kuilenburg op 55-jarige leeftijd overleden. Zijn zoon Jieles woont nu nog in het ouderlijk huis aan de Achterweg.

Tot zover deze aflevering van "een kliek van toen".

Jaap de Kock.

Voorwoord.

Hierbij alweer een nieuw verenigingsblad, nummer 20 in de rij.

Laten we nog even terugblikken naar de zomeravondbijeenkomst in fort Vuren op 5 juni. Gezien de reacties na afloop hebben de meeste van onze leden genoten van deze avond. Velen hadden het fort nog nooit van binnen gezien en zullen zeker nog een keer teruggaan voor een rondleiding op hun gemak.

De beheerder van het fort Vuren zou graag in contact komen met mensen die er vroeger als bewaker of om een andere reden geweest zijn.

Mogelijk heeft u nog verhalen over de historie van het fort, die wil de heer Ben Spee graag horen.

Bel hem even en maak een afspraak voor een gesprek (tel: 0183-660950).

Dittie schreef in ons vorige blad over Jan van Zee, één van onze oudste en trouwe leden. Door ziekte was hij er niet bij in fort Vuren.

Op 13 juni mocht hij zijn negentigste verjaardag vieren en tevens het 65-jarige huwelijksjubileum met zijn vrouw Artje.

Helaas is Jan op 17 juni overleden, we zullen zijn verhalen missen.

We willen ook vooruitblikken op de komende ledenavond van 30 oktober. Hajo Kruijff, zoon van onze oude dokter Kruijff, zal een lezing houden over "Dokters, vroeger en nu" met ongetwijfeld ook mooie verhalen van zijn vader. Wij rekenen op uw aller aanwezigheid.

Namens het bestuur wens ik U veel leesplezier en tot ziens op 30 oktober.

Hartelijke groeten van Gijs Bok.